

Henrich Steffens i 1842 om nordisk mytologi

Af Flemming Lundgreen-Nielsen

In 1842 Henrich Steffens (1773-1845) gave two lectures in German on the influence of Christianity on Norse mythology at the Royal Prussian Academy of Sciences in Berlin, which were printed posthumously in 1846. However, instead of sticking to his elected angle Steffens described different tribes of ancient pagan peoples and their languages and cultural levels such as Anglo-Saxons, Picts, Irishmen, Scots and Scandinavians in a Norwegian dominated North Sea and North Atlantic Viking Empire. Seemingly satisfied to recite only a few stanzas of well-known Edda poems (in German), Steffens openly admits that he does not have anything new to say about Norse myths. Though they became quite fashionable in Danish romantic poetry even heralded by Steffens in Copenhagen 1802-04, he knew little about them and did not really care for them. The 1842-lectures of Steffens have never been translated into Danish and are not included in scholarly analyses of his writings. Hence a summary with brief direct quotes and key-words rendered in modern Danish illustrating his main points might be useful.

Henrich Steffens (1773-1845), professor i naturvidenskaber ved Friedrich-Wilhelms-Universität i Berlin fra 1832, blev 12. marts 1835 indvalgt som ordinært medlem af Die Königlich Preußische Akademie der Wissenschaften sammesteds. I 1842 holdt han to (udaterede) forelæsninger for akademiets medlemmer om kristendommens indflydelse på den nordiske mytologi.¹ Ét år efter hans død tryktes de under titlen »Ueber die Einwirkung des Christenthums auf die nordische Mythologie« i hans *Nachgelassene Schriften*, 1846 (St. 77-118 og 118-156), udgivet af filosofen og venen Friedrich Schelling (sammen med en mindetale holdt 24. april 1845 af denne, men udvidet på tryk til 60 sider).²

Foredragene har romertalsnumre, men ikke undertitler. Der er heller ingen litteraturliste, men dog løbende nogle usystematiske og tit indforståede henvisninger til forskere (i reglen kun efternavne og ikke værktitler med årstal, endsige sidetal), heriblandt ældre eller samtidige englandshistorikere som J.M. Lappenberg, James Ussher,³ Paul de Ra-

---

1 På alle følgende sider med referat og genfortælling på dansk bringes sidehenvisninger til Steffens' tyske tekst under signaturen: (St. + sidetal). Ord og udtryk oversat til dansk markeres med enkelte anførselstegn, tyske originalord sættes i dobbelte anførselstegn. Hvor den danske oversættelse her gentager enkeltord i nogle sammenhænge, svarer dette til den tyske tekst, fordi Steffens ikke umager sig stort med stilistiske poleringer.

2 Bogen rummer også et akademiforedrag af Steffens om Giordano Bruno, holdt i 1841 (s. 41-76).

3 Dette efternavn er ramt af trykfejlen »Urser«, der dog er rettet på en separat liste (bragt efter St. 214).

pin og Georg Waitz (St. 91, 104, 111 og 132). Der er 5 fodnoter (St. 82, 83, 84, 113 og 145), og en trykfejlsliste retter 14 steder.⁴ Syv gange afbryder Steffens sin redegørelse med et nonchalant »u. s. w.« (St. 99, 100 (bis), 120, 121, 125, 146). Steffens har ikke nævnt de to foredrag i sine erindringer, og Steffens-forskningen har gjort mindst muligt ud af dem.⁵ De fylder dog i alt 79 tryksider og er Steffens' eneste kendte supplement til den korte sætning i den 7. filosofiske indledningsforelæsning fra 1802 om, »at den orientalske Mythologie turde indeholde Spiren til den nordiske, som først i en sildigere Periode viser sig i Historien«.⁶

Forelæsning I

Steffens citerer som sin egentlige udgangstekst de otte sidste strofer af eddakvadet *Vǫluspá* (i moderne tælling str. 59-66) i sin egen tyske oversættelse, der endda kaldes foreløbig (St. 79-82). Det antyder en fortsættelse, som aldrig kom. En fodnote henviser til tre forlæg: P.H. Resens 36 siders islandsk-latinske hæfte *Philosophia antiquissima Norvego-Danica dicta Voluspa qvæ est pars Eddæ Sæmundi*, 1665,⁷ Rasmus Rasks håndudgave *Edda Sæmundar hinns fróða*, 1818, og Finn Magnussens bind III af den store Arnamagnæanske udgave, *Edda Sæmundar hinns Fróða. Edda rythmica seu antiquior, vulgo Sæmundina dicta*, 1828. Steffens udøver lidt troværdigt udseende tekstkritik på, at slutstrofens synkende »han« (om dragen Nidhug hos Resen) og »hon« (om vølven hos Rask og Magnussen)

---

4 Steffens-teksterne har 3 yderligere trykfejl (s. 84, 86 og 109), som listen ikke retter.

5 I sin udgave af Steffens' 1802-foredrag har B.T. Dahl nævnt 1842-forelæsningerne på 2½ linje (*Henrik Steffens' Indledning til filosofiske Forelæsninger i København 1803*, 1905, s. 152). Eneste forskningsomtale synes at stå på knap 4 linjer hos Helge Hultberg gående ud på, at Steffens savner et helhedssyn på de nordiske myter og nøjes med at bruge dem i løse associationer (*Den ældre Henrich Steffens 1811-1845*, 1981, s. 128). En fuldstændig dansk oversættelse er forelæsningerne næppe sagligt vægtige nok til at fortjene. De er først og fremmest interessante, fordi de er skrevet og talt af Steffens.

6 *Henrich Steffens: Indledning til filosofiske Forelæsninger*, ved Johnny Kondrup, 1996, s. 121.

7 Halvstrofe 65 om den almægtige [dvs. Kristus], der kommer flyvende fra oven for at holde dom, som Sophus Bugge indsatte fra Hauksbók-manuskriptet i den første bogstavrette videnskabelige udgave af kvadet i 1867, s. 11, jf. s. 26, er ikke med hos Resen i 1665, men bringes både af Rask 1818 og Magnussen 1828 og nu altså også i 1842 af Steffens (St. 81).

på ‘en vis måde kan være lige rigtige’ (St. 83). Denne detalje skal nok garantere Steffens’ filologiske sagkundskab over for akademiets medlemmer.

Ellers kombinerer Steffens de nordiske guder med figurer hentet fra diverse trykte oversættelser af islandske sagaer, ubekymret om tilblivelses- og fiktionskronologi. Den vølv, der i *Völuspás* sidste strofe synker i jorden, sammenligner han således med Snæfríðr i *Harald Hårfagers saga* i *Heimskringla* (i moderne tælling kap. 25; St. 84). Det var en særdeles smuk kvinde, som kong Harald ægtede, selv om hun var datter af en finsk jætte eller troldmand. Efter at have født kongen fire sønner døde hun ung, men hendes legeme beholdt sin friske røde livsfarve, og han nægtede derfor i tre år at bisætte hende. Til sidst overtaltes han dog til det, og ved at blive flyttet blev hendes krop blå og stank råddent, og orme og øgler væltede ud af den, hvorpå den blev til aske. Ligheden mellem hende og vølven er spinkel, men kan for Steffens skulle dokumentere et slægtskab mellem vølvens storslåede mytiske syner og den forhadte og farlige kvindelige sejd, altså mellem dyb kollektiv visdom og afskyelig individuel sort magi. Også dette understreger Steffens’ indsigt i sit stof.

Steffens hævder derefter, at nordisk mytologi er den eneste religion, der i næsten 1000 år har holdt stand over for kristendommen. Modsat har de antikke grækere og andre europæiske folk for mange århundreder siden frasagt sig deres gamle gudeverden som livsanskuelse og gjort den til ‘en genstand for refleksion og forskning’ (St. 85). Derfor vil Steffens indlede med en undersøgelse af de stammer i det gotiske folk, der holdt myterne rene og bevarede dem, selv da de havde tabt deres religiøse status – altså af de gotere, der begav sig nordpå. Men netop disse samme gotiske stammer, der kækt stormede frem imod de romere, hvis svindende herredømme de var kaldet til at tilintetgøre, bukkede trods ydre sejre under indadtil for kristendommens historiske magt. ‘At samle de adspredte dele af de gamle myter, der var blevet trængt tilbage til de germanske folkeslag, og at skelne dem i disses levevis, i deres retsvæsen og frem for alt i deres ældgamle germanske sprog har grundlagt en ny streng videnskab’, fastslår Steffens (St. 85-86). Det ældste geografiske hovedsted for Odin-læren i Norden synes at have været Uppsala, hvad han dog ikke gør meget ud af (St. 86).

Af sin egen samtids forskere henholder Steffens sig til københavnerislænderen John Olafsen (1731-1811), danskerne P.E. Müller (1776-1834) og N.F.S. Grundtvig (1783-1872) og svenskeren E.G. Geijer (1783-1847).

Af disse var den 10 år yngre fætter Grundtvig i 1802-03 kun Steffens bekendt som en genert og tavs bordgæst i deres fælles store familie i København, og han vidste end ikke, at Grundtvig gik til hans forelæsninger.⁸ I 1842 har Steffens fået et meget positivere billede af Grundtvig i kraft af dennes tolkning af nordisk mytologi, »in welcher er bedeutende Kentnisse besitzt«, ligesom han også læser både islandsk og angelsaksisk; Steffens beklager dog, at Grundtvigs voksende proengelskhed afføder et stigende tyskerhad.⁹ I sit sidste bind erindringer i 1844 anerkender Steffens uden at omtale sine egne 1842-forelæsninger Grundtvigs høje vurdering af de nordiske myters aktualitet og fremtidige nytte: 'I hans øjne forekommer de nordiske folk ud fra den sikre naturgrund for en stadig levende mytologi i deres midte at være kaldet frem for alle andre til at fungere som bærere af den fremtidige europæiske kultur'.¹⁰ Fra Grundtvig overtager Steffens navnet på de tre forskellige hedenske dynastier i Norden: skjoldunger, skilfinger og ynglinger.¹¹ Sidstnævnte og yngste kendes, siger han, fra Snorres *Heimskringla* (hvor deres saga står som den første; St. 88). Alle tre kom til Norden fra gotere andetsteds i Europa (jf. fortalen til Snorres *Edda*). Men, forsikrer Steffens, al gotisk kultur hvilede på 'personlighedens magt' (St. 89), og deraf skabtes en selvstændig odel eller adel.¹²

Forelæsning I fortsætter med hypotetiske udsagn om den brogede blanding af folkestammer i Nordeuropa i årtusindet før Ansgar. De nordiske gotere var utvivlsomt de dristigste søfarere, der kendes historisk. De udgjorde et 'havfolksherredømme' (»Meeresherrschaft«, St. 90), og i midten af deres vidtstrakte øhavsrige fandt nordisk mytologi også sit sidste blivende sted og gennemløb sin sidste udvikling. Da nordisk sømagt forsvandt, trak myterne sig tilbage fra dagliglivet og reddede sig over i digtekunsten (St. 91). Altså må Østersøen betragtes som vikingetogternes 'oprindelige hjem' (»Ursitz«) (St. 92).

---

8 Steffens: *Was ich erlebte*, IX, 1844, s. 268.

9 Sammesteds s. 268-271.

10 Sammesteds X, 1844, s. 199: i fællesregistret her for de ti bind nævnes ordene *Völuspá* eller *Edda* dog slet ikke.

11 Grundtvig: *Nordens Mythologi*, 1832, US V, s. 726-736.

12 Steffens' identifikation af ordet »Adel« med norsk »odel« (en arvelig jordejendomsret) er tvivlsom.

Norge – Steffens' fødeland – var absolut (»durchaus«) det største kystland i Norden, så hvis man rev det løs og fastgjorde Nordkap ved Elbens munding, ville det gå helt ned i Sydspanien, og Lindesnæs ville ligge på linje med Azorerne (St. 92). Steffens vil åbenbart imponere sine lærde kolleger i Berlin med de nordiske rigers dimensioner og se Norge som havimperiets førende sømagt. Vikingernes evne til at ro deres lange krigsskibe i takt afføder en lille sportsreportage om Olaf Tryggvason, der kunne gå, springe og danse på åerne under sine mænds roning og endda samtidig kaste med spyd fra dem (St. 94, hentet i kap. 85 i Tryggvasons saga i *Heimskringla*). Steffens siger dog åbent og ærligt, at der ruger et mørke, han ikke kan fjerne, over forholdet mellem nordboerne indbyrdes og mellem dem og (nord)germanerne. Han indrømmer, at han ikke har noget nyt at føje til, hvad man i forvejen véd herom fra 'mangesidige og nøjagtige undersøgelser' (St. 98). Disse sætter han dog ikke titler eller forskernavne på.

Forbindelsen nord for Danmark mellem nordmænd og skotter/irere anser Steffens for 'særlig vigtig' (»vorzüglich wichtig«, St. 98), men må tilstå det forgæves i at bestemme det indbyrdes forhold mellem irere, skotter, picter og gælere. Deres lande var imidlertid nordmændenes anden hjemstavn (»eine zweite Heimat der Norweger«; St. 98), så trods dansk, svensk og frisisk deltagelse udgjorde nordmændene det herskende folk (St. 99) og regerede over øgrupperne vest og nord for Irland og Skotland (St. 100). Det beviser Steffens ved en filologisk gennemgang af stednavnestof (med 25 konkrete eksempler, St. 99-100), hvor endog Walter Scotts historiske romaner om Orkney- og Shetlandsøerne¹³ strejfses. Dette nordatlantiske fællesskab lader sig ganske vist kun ane i islandske kildeskrifter, hvis pålidelighed på grund af deres manglende skelnen mellem sagn og historie ikke kan kontrolleres (St. 103).¹⁴

Derfor beråber Steffens sig på udsagn fra den irske historiker Charles O'Connor (1710-91) i 1766-optrykket af hans værk *Dissertations on the*

---

13 Herved mener Steffens vel navnlig *The Pirate*, I-III, 1822. For at kunne læse Shakespeare havde Steffens som 23-årig doktorand ved Kiels Universitet i 1796 med energisk besvær lært sig selv engelsk (*Was ich erlebte*, III, 1841, s. 266-275).

14 Steffens har tilsyneladende ikke benyttet Ludvig Holbergs ellers bekvemme 16 siders oversigtshæfte *Danmarks og Norges Søe-Historie*, 1747, udgivet af det i 1742 grundlagte Videnskaberne Selskab i København.

Ancient History of Ireland fra 1753¹⁵ og på franskmanden André Duchesne (1584-1640) i værket *Histoire d'Angleterre, d'Escosse et d'Irlande*, 1614. Steffens har også via O'Conor fat i den (sen)antikke historieskriver Ammianus Marcellinus fra 4. århundrede e.Kr. og har via Geijer¹⁶ hos historikeren Jordanes fra omkring 551 e.Kr. læst om en misforstået skyterindvandring, hvorefter Scandia blev udnævnt til 'folkeslagenes værksted, nationernes livmoder' (»*officina gentium, vagina*¹⁷ *nationum*«) og en sværm af forskellige folk (»*turba diversarum gentium*«) (St. 109). Steffens må konstatere, at efter 838 forsvinder picterne totalt, uden spor (St. 110). Men rundturen i de mildt sagt tågede folkevandringsårhundreder og den dertil svarende senere forskning må ad disse krogveje have været vanskeligt at følge i hans mundtlige forelæggelse.

Ægte nordboer anser Steffens for blonde, 'af lys lød og med gyldent hår' (»*von lichter Farbe und mit goldgefarbenen Haaren*«, St. 112). I det følgende (frem til St. 114) drøfter han diverse nord- og sydeuropæiske folkeslags ansigts- og hårfarve udførligere. Begrebet lysalfer, egentlig fra Snorres *Edda* (Resen 1665, Fabel 15), afføder en fodnotehenvisning til *Grimnismál* (St. 113), hvor Álheimr er Frejs bolig, men hvor lysalfer nu ikke forekommer. Og Steffens anser det for vigtigt ikke at glemme »die druidischen Elemente«, når man betragter nordisk mytologi. Men dem når han ikke frem til at behandle, og han nævner heller intet sted navnene Ossian, Fingal eller Macpherson. Væringerne i Miklagård/Konstantinopel, hovedbyen i det Østromerske Kejserrige, kommer lige med under henvisning til historikeren Procopius (ca. 500-565) og til Nestors krønike fra ca. 1110, selv om disse professionelle livvagter hos Snorre og i islandske sagaer først er omtalt senere efter indførelsen af kristendom i Norden (St. 118).

---

15 En af O'Conors kilder, den britiske general William Roy (1726-90), en fremragende kartograf og statslig opmåler, lod sig bedrage af en påstået senantik beretning om romerne i England, *De Situ Britanniae*, trykt 1757 og snart totalt udsolgt. I virkeligheden var det et omhyggeligt falsum på latin begået af britten Charles Bertram (1723-65), der boede i København som protegé af historieprofessor Hans Gram og i øvrigt blev en værdsat lærer i engelsk ved Søkadetakademiet på hjørnet af Bredgade og Fredericiagade (det tidligere Operahus). I 1860'erne afsløredes Bertrams svindelnummer uigenkaldeligt af britiske forskere, men havde til da også narret kapaciteter som historikerne William Stukeley (1687-1765) og Edward Gibbon (1737-94). I Stukeleys posthumt udsendte bind II af pionerværket *Itinerarium curiosum* i 1776 blev hele Bertrams falskneri optrykt som et interessant nyfundet vidnesbyrd med venlige ord fra den afdøde historiker og hans (anonyme) udgiver.

16 E.G. Geijer: *Svea Rikes Häfder*, Uppsala: A. Wiborgs Förlag, 1825, s. 102.

17 Ordet *vagina* kan dog på latin også være en militærglose med betydningen en (sværd)skede.

Reelt står der i den første af de to forelæsninger meget lidt om nordiske myter og den kristne indflydelse på dem. Steffens taler udenom det annoncerede emne i en rask karruseltur med udsigter til adskillige folkeslag og folkestammer. Det var den slags, han som forelæser livslangt var kendt for at kunne imponere med.

Forelæsning II

Den anden forelæsning giver noget fyldigere stof om titlemnet. Steffens mener det nødvendigt at skitsere mytologiens udviklingstrin i tre epoker, men forsømmer at markere dem tydeligt i sin tekst.

Den første er 'den rå, ja modbydelige nordiske kosmogoni' (St. 119) indeholdt i *Völuspá* og Snorres *Edda*. Den type skabelseslære kender Steffens også fra andre vilde¹⁸ folks ældste religion. Den dukker op som 'noget uformeligt, noget mørkt' bestående af 'rå og gigantisk usammenhængende masser, som nok kunne fortrænge den senere, rigere og mere levende udvikling uden dog at gøre det af med den' (St. 119). Hvor kosmogonien skimtes i den tredje og sidste epoke, er den bevaret på en bemærkelsesværdig måde og dermed forædlet (»veredelt«). Nordiske myter forekommer således Steffens som 'en blanding af ældre barbariske forestillinger og mere betydningsfulde sydligere myter' (St. 119). Han forsætter: 'Denne fase, som er den natmørke nordiske mytes rod, kan næppe skelnes i de sydligere lande, hvor vi kun formår at finde de spredte rester af de tidligt fortrængte myter' (St. 119). Altså: 'Alene i det højeste Nord, hvor den [dvs. den kosmogoniske fase af mytologien] bevaredes i sin større renhed og magtede at gøre sig synlig og at udvikle sig videre derfra, er den, for så vidt overleveringer kan følges og lader sig bestemme ved en i beretningerne ofte åbenlys opfattelse fra et kristeligt standpunkt, til at få øje på' (St. 119-120). Konkret tænker Steffens på den absolutte modsætning mellem det glohede Muspelheim og ismasserne i Niffelheim, hvorved urkæmpen Ymir blev til, på rimturserne, der stammede fra et samleje mellem denne Ymirs to fødder, og på Bure, der blev slikket frem af en salt sten af koen Audhumbla. Steffens konkluderer, at 'den art forestillinger er rå myter, der er faldet fra hinanden og nu savner

---

18 Glosen »wild« betyder hos Steffens en kultur, der tilhører lav grad af civilisation i forhold til den kristne.

en forvildende¹⁹ bevidsthed til genskabelse af en levende forening, fordi de som udelukkende sat i et udvendigt forhold til hinanden har mistet det åndelige bånd, der oprindeligt forenede dem. Dermed er på én gang den umiddelbare fortid og den frugtbare fremtid forsvundet hos sådanne folkeslag' (St. 121).

Påfaldende for Steffens er slægtskabet mellem Odin-lærens skabelses-træk og de træk, der er bevaret hos nabofolk med anden baggrund såsom de finske og vendiske stammer. I Snorres *Edda* fortælles om den svenske kong Gylfe, der ifølge Geijer²⁰ er en føgoter (St. 122). At asaguderne må forklare deres egen betydning og funktion for denne jordiske konge, regner Steffens for et meget senere påfund, som endda kan være kristeligt (St. 122-123). Man kunne, da historiske vidnesbyrd savnes, forestille sig den forklaring, skriver Steffens, at et gammelt folk fra Asien slog sig ned i Norden og oparbejdede en grov kosmogoni på tankegods fra føgotere, jætter og sydlændinge, der alle hørte hjemme i det nordøstlige Asien. I Norden dannedes så en ny mytologi ved en forening af denne kosmogoni med den indvandrede Odin-lære fra Sydindien (St. 123-124).

Men, understreger Steffens, 'først med Odin begynder den egentlige myte'. Hedensk overtro herskede i lange tider over kristendommen og influerede endog kirken. Derfor kan det ikke undre, at resterne af en primitiv kosmogoni holdt sig så længe. Altså finder Steffens, at nordisk mytologi ikke var et udviklingstrin af den rene Odin-lære, men 'en blanding af tidligere barbariske forestillinger og betydningsfuldere sydligere myter. Kun derudfra kan vi forstå den sælsomme sammenblanding af fuldstændig forskelligartede anskuelser, den sære eksistens af den primitiveste anskuelse side om side med den ømmeste og kærligste, som må overraske enhver, der for første gang lærer nordisk mytologi at kende' (St. 124). Steffens' tyske nøgleord er »wildest« og »zartest« og gælder modstillede grader af civilisation. Hans fortsættelse lyder: 'Efterhånden som kristendommen mere eller mindre stillede helhedsforståelsen af mytologien i skyggen, vandt de talstærke eller massive²¹ barbariske træk unægtelig overhånd, især i fremstillingen, så vi i den *Yngre* såkaldte Snorres *Edda* snarere har erhvervet resterne af en jættelære end en Odin-lære'. Det ses tyde-

---

19 Det tyske ord »verwildernde« må betyde, at de usammenhængende skabelsesmyter kun kan genforenes til nyt liv af en bevidsthed, der går ud fra en ældre, men nu tabt åndsretning.

20 *Svea Rikes Häfder*, 1825, s. 472, inkl. fodnote 2.

21 Steffens' tyske ord er »massenhaften«, der kombineret med »wilden« kan have mindst disse to betydninger.

ligst i eddakvadet *Vafþrúðnismál*, hvor Odin i forklædning konkurrerer på spørgsmål med en klog jætte, der argumenterer ‘ud fra sit jættestandpunkt’ med de afskyelige kosmogoniske detaljer (»rohe« og »widerwärtig« er de tyske ord om dem, jf. St. 119 og 125). Denne opfattelse fortjener ifølge Steffens en nærmere undersøgelse, men kræver tillige en forskning, der, når den påtog sig at gå i alle mulige retninger, ville kunne kaste lys over den nordiske mytologis inderste væsen (St. 124). Den plan fik han ikke realiseret.

Med henvisning til den åndrige Grundtvigs mytologi – den store bog fra 1832 – beskriver Steffens, at i den ægte Odin-lære er ‘alle gudelivets momenter og dermed menneskelivets i den højeste betydning knyttet til et almægtigt, alt beherskende guddommeligt væsen, hvis uudforskkelige vilje bestemmer over guder såvel som over mennesker’ (St. 125). For Steffens træder dette i Norden tydeligst frem i Alfader, Nornerne, Yggdrasil og Balder. Med overspringning af Alfader (som Steffens jo lige har defineret) gennemgås disse én for én. De tre norner udlægger Steffens som en lære om fosterudvikling, der betyder ‘befrugtning’ (Urd), ‘embryonisk vækst i svangerskab’ (Verdandi) og ‘fødsel’ (Skuld),²² og disse personificerede faser flyder siden sammen i én og samme kvindeskikkelse: vølven (»Weisagerin«) fra *Völuspá* (St. 126). Verdensasken Yggdrasil regner Steffens i enkelttrækkene for en ægte orientalsk vegetation (St. 126).²³ Derpå følger Balders skæbne som ‘et tragisk forspil til den almene verdensundergang’ (St. 128). I asernes forhold til vanerne har asalæren indbygget en modsætning til sig selv (St. 129), og Steffens ser i vanerne egenskaben hengivelse (»Hingebung«) over for asernes selvberoende magt. Guderne har to opholdssteder. Det ene er deres tingforsamling under asken Yggdrasil, hvor en kamp står imod naturens kræfter, symboliseret i træets forskellige beboere. Det andet er Odins Valhal, hvor krigere kæmper, falder og genopstår, så selv døden bliver ‘en foryngelsesproces, et pulsslag fra et højere liv’ (St. 130).

Derfra går Steffens tættere på og finder, at Balder er ‘den manende samvittighed, et billede på den uplettede moralske renhed’, mens Loki er ‘fristelsen’ og ‘fornægtelsens princip’, som synliggør asernes ‘afmagt’

---

22 Denne biologiske udlægning står ikke hos Grundtvig i 1832, der opfatter de tre norner psykologisk som »Spaa-Dom«, »Forhindring« og »Afgiørelse« eller som paralleller til Zeus, Poseidon og Pluto (*US V*, s. 511-521, specielt 513).

23 Verdenstræets orientalske karakter er ikke hentet hos Grundtvig, der i 1832 anser alle enkeltheder i beskrivelsen af dette for nordiske (*US V*, s. 521-531).

(St. 130). Med en uspecificeret henvisning til Jacob Grimm²⁴ synes Steffens, at Odins status som enøjet hverken kan accepteres i ‘en forsonende udformning som skønhed og kunst’ eller i ‘en dristig altgennemtrængende tanke som videnskab’ (St. 131). Derfor døde nordisk mytologi i en længsel efter en salighed, der først blev mulig efter gudernes undergang.

Loki står for ‘den grænseløse naivitet i en bevidsthed, der i alle sine retninger er umotiveret og springende’ (St. 131). Steffens tolker således også nordisk mytologi i psykologisk fagsprog,²⁵ men skynder sig dog at forsikre, at ‘nyere tiders humor var fremmed for det nordiske gudeliv, hvor alt var bitter alvor for guderne; de forstod ikke spøg’ (St. 132). Hvor end Balder nævnes, er det som ‘hele gudelærens inderste etiske og samtidig episke midtpunkt’ (St. 132). Måske, tilføjer Steffens, var nordisk mytologi dannet komplet, før aserne kom til Norden, altså hos førgoterne og goterne. I Norden udvikledes asalæren vistnok til at fremvise uenighed (»Zwiespalt«) (St. 132), så Yggdrasil og Valhal skiltes ad og stod i skarp modsætning til hinanden. Det endte på den ene side med Valhals sammenstyrtning og Yggdrasils fald, så guderne mistede tiltroen til deres egen magt, ‘og på den anden side forkyndte den tragiske undergang som en svanesang et fremtidigt helligere liv’,²⁶ og det synes Steffens var værd at undersøge nærmere (St. 133) – uden at han dog gør det.

De momenter af gammelnordisk liv, der skal drøftes, fortsætter Steffens, kendtes ganske vist fra Sverige, fra Danmark og blandt anglerne og friserne til et stykke ind i Germanien, men deres egentlige område var det mægtige norsk-dominerede hav- og ørige, hvor de stod for den rene-
ste udvikling, indtil mytologien gik under. Årene mellem Halfdan Svartes

---

24 Jacob Grimm (1785-1863), tysk filolog, eventyrsamler og sagnforsker, var blandt meget andet forfatter til håndbogen *Deutsche Mythologie*, 1835, der også omfattede nordiske guder. Han blev 1841 medlem af Det preussiske Videnskabsakademi og professor ved universitetet i Berlin og kan have påhørt Steffens’ to foredrag året efter. Steffens henviser til deres bekendtskab, når han lidt senere anholder Lokis mangel på humor, »wie Grimm mir richtig geäußert hat« (St. 131). I Grimms trykte håndbog står dette træk ikke.

25 Samme tendens ses i stigende grad i Grundtvigs senere græsk-nordiske mytologier, *Brage-Snak* fra 1844 og *Græsk og nordisk Mythologi for Ungdommen* fra 1847. For resten er ordet psykologi først blevet et dansk fremmedord op mod 1800 – i *Digte*, 1803, s. 251, kursiverer Oehlenschläger det som ejendommeligt, da han lader en (opdigtet) kunstdommer bruge det om første akt af den indlagte marionetkomedie i *Sanct Hansaften-Spil*.

26 Ordet »svanesang« betyder normalt døds- og afskedssang, men i kristelig lyrik (Brorson, Grundtvig) kan det også tages for en forjættelse om en overflytning på hvide svanevinger til en himmelsk eksistens efter døden.

regeringstid fra 841,²⁷ da den rene myte begyndte at vige for historie, og Olaf den Helliges død ved Stiklestad i 1030 udgør ‘hedenskabens sidste epoke’ (St. 133).

Det får Steffens til i forelæsningen at skifte over til en karakteristik af norsk folkekarakter, som den kan afledes af nordmændenes levevilkår (»Lebensverhältnisse«) (St. 134). Da Steffens forlod sit fødeland allerede som 6-årig, var hans forestillinger om dets væsen bygget på idealer mere end på egne konkrete erfaringer. Det fremgår her ved en blanding af national mentalitetshistorie og materiel folkekultur. Steffens mener, at norsk natur, norsk historie og norsk dagligdag på ingen måde fremmede spekulationer, men bød på praktiske problemer at løse gennem klog menneskelig opførsel og ved formulerede råd herom (»Weisheitslehren« og »Klugheitslehren«), der lignede gammelpersiske ordsprog og dannede »gnomische Massen« (St. 134). Dette var en lære umiddelbart udsprunget af livet til umiddelbar brug i livet. Her henviser han til den sunde fornuft i *Volsunga saga* og endnu markantere til levereglerne i det *Hávamál*, der tilskrives Odin selv. Fra denne vinkel agter Steffens at behandle to forskellige slags tilværelser i Norden, der begge er betydningsfulde, nemlig krigerlivet og livet i et hjem med en husstand. Disse miljøer vil Steffens dog blot antyde (»nur andeuten«, St. 134).

Det *krigeriske* tager Steffens først. En nordmand vælger frivilligt at tjene en konge, men vil samtidig regnes for en selvbestemmende person, der ikke tåler tvang. En mægtig kraft udgør her slægtsfølelsen (»die Verwandtschaft«, St. 135), som fx ses i Brynhilds belæring til Sigurd i *Volsunga saga*. Den er ensidigt ‘instinktivt dyb’ og kræver ‘hævn’, og dette skærpes yderligere i det gensidige begreb om fostbroderskab (St. 136).

Den hårdnakkede ejendommelighed altid at ønske sig anerkendt som person forsmåede end ikke forstillelse (»Schein«, St. 137). Det eksemplificerer Steffens ved nordmanden Sigurd Jorsalafar, der som gæst i den østromerske storstad Miklagård/Konstantinopel bad sine mænd om ikke at være imponeret af kejserhoffets kostbare tæpper på gaderne, men uanfægtet ride over dem, som om det var noget, de plejede at gøre i deres dagligdag (jf. kap. 12 af *Magnussønnernes saga* i *Heimskringla*). Ligeledes var det en fast forestilling, at nordmænd skulle tåle ‘heftige smerter’ uden klager. Denne væsentlige holdning i sagalitteraturen betegner Steffens som ‘norske gasconader’ (St. 137).

---

27 Dette årstal angives af Steffens.

Steffens' signalement af den norske personlighedsopfattelse er barsk. Jo mere afgjort og bevidst en nordmand dannede sin personlighed, des hårdere blev den – 'ubetinget, absolut og netop af denne grund udødelig' (St. 137). Enhver livsfarlig kamp var en bekræftelse af personligheden, og døden var den mest afgørende prøve. Da en person af denne art var uforgængelig, betød et nederlag blot 'et forbigående moment i et mægtigere liv' (St. 138). Det illustreres ved de faldne krigeres evige kampliv i Valhal, der var 'et nødvendigt produkt af dette sindelag'. Hvorimod de svage mænd, der bukkede under for sygdom, blev til kraftløse skygger. Specielt og konkret historisk rækkende fra de engelske kyster til og med Sicilien slog især normannerne fast, at 'personlighedens indre magt' hverken kunne afstumpes af borgerlig ret eller gennem religion (St. 138-139). Steffens medgiver dog, at en sådan ensidighed, når den omfattede et helt folk, kunne udarte til en sygdom og forvandles til grusomhed i 'bersærker-raseriets krampe' (St. 139). I Norge var Thor hovedguden i et begyndende 'frafald' fra den gamle Odin-lære. Steffens tilføjer, at vikingerne endog kæmpede imod selve det hav, de færdedes så hjemmевant på.

Afsnittet om krigerisk livsførelse slutter Steffens ved at resumere, at den viking, der levede op til idealet, havde sig selv at takke for alt og afviste Thor såvel som Odin, og den helt, der gik ud af kampen imod både natur og historie som sejrherre, blev til sin egen gud og erklærede dette i rene ord. I det gamle Norden vakte en sådan indrømmelse fra en helt beundring og på ingen måde afsky. Noget overraskende udnævner Steffens den Zeus-fornægtende og selvstændigt skabende oprører Prometheus i Goethes ungdomsdigt med denne titel (skrevet 1774) til den præciseste type på en sand nordbo (»stellt den wahren Nordländer am treuesten dar«, St. 140).²⁸ Her regner han med akademiforsamlingens kendskab til og beundring for Goethe, som var død 10 år tidligere. Selv den mest troende Odin-tilbeder var sig ifølge Steffens bevidst, at en sådan udvikling (»Gestaltung«) af en nordisk mandstype som et kim lå dybt nede i myten om Odin og dør voksede til 'en moden, om end besk frugt' (»die reife, wenn gleich herbe Frucht«, St. 140).

Dernæst går Steffens over til at skildre nordmændenes *huslige* eller ægteskabelige liv. Slægtsbegrebet er også her grundlæggende. Faderen skal

---

28 Steffens havde i 1799 mødt Goethe i Jena og Weimar, men på tomandshånd drøftede de fortrinsvis naturvidenskab. Den modne Goethes respekt for personlighed ses først og fremmest i en strofe i et digt tillagt Suleika i samlingen *West-östlicher Divan*, 1819: »Höchstes Glück der Erdenkinder / Sey nur die Persönlichkeit«.

enten knæsætte (dvs. anerkende) et nyfødt barn eller sætte det ud (i øde natur til at dø). Et drengbarn regnes for selvstændigt i 10-12 årsalderen. En pige bliver tit røvet, men kvindelige slægtninge sørger for hævn, sommetider mere eller mindre forsinket. Det betyder, at kvinder ifølge sagerne (in casu Olaf den Helliges, kap. 33) havde magt og medbestemmelse i samfundet og kunne fremtræde 'resolut og befalende' (»entschieden und gebieterisch«, St. 142). Tilmed forstod nordiske kvinder sig både på at spå og på at udøve magi (»Seid«, St. 143). De kunne fortrylle ved deres skønhed og ved trolddom, hvad der kan belægges i *Völsunga saga*. For Steffens hører udtrykket for Brynhilds og Gudruns – og i den tyske *Nibelungenlied* Chriemhilds – kærlighedssmerter til det mest rystende og storslåede, der nogensinde er ytret i digtning, fordi disse storstilede skikkelser 'fremkaldte med uimodståelig naturkraft den skæbne, de forkyndte som spåkvinder' (St. 143). Og vølven i *Völuspá* blev trods sin skæbnesvangre profeti om Ragnarok modtaget med fest og hørtes med troende hengivenhed. I det bestandigt foranderlige norske øhavsrige herskede der trods alt en afgjort forskel mellem vild kamp og hjemmeliv, mellem Valhal og Yggdrasil og mellem aser og vaner. Selvom det gamle Island var hovedskuepladsen for voldsomme begivenheder, søgte dets beboere dog ved religion og retslige tiltag at tilvejebringe en 'velordnet fredelig tilværelse' (»freundliches Dasein«, St. 143), der sikrede familiernes selvstændighed. Det krigeriske så vel som det huslige liv blev støttet af religion og bevarede i digtekunst.

Steffens fortsætter i en ekstatisk hyldest til digtekunsten: 'Over det vide og utæmmelige hav lød budskaber om vilde kampe, der udbredtes i næsten alle europæiske lande. Her på Island forenedes alle gotisk-germanske stammers fællessagn; mange kendtes før ældgammel sagatid såvel i de nordligste som i de sydligere folkeslag: det var fællesgods fra de tidligste tider. Digtekunsten forbandt nyere begivenheder med de ældste, og en vidunderlig fantastisk sammenvævning, som ikke mere var kædet sammen med de barske og snævre forhold i Norden, omspandt en stor inderligt bevæget tilværelse, hvori guder og mytiske helte medrevet i sælsomme eventyr på en forjættende og anelsesfuld måde faldt sammen med tildragelser i slægterne. Forenet i dette væv dannede held og forbandelse, sejr og nederlag, hævn og forsoning en rig helhed, hvori det inderste i sindene, som om det var revet op med vold, blev tvunget til uvilkårligt at åbenbare sig' (St. 144). På lignende måde lå der i forestillingen om Ragnarok en fornyelse (»Verjüngung«) og fornyelse, der lovede en bedre fremtid, og det får Steffens til at recitere strofe 3-6, v. 4, af *Völuspá* (med en fodnote om

Rasks og Magnussens udgaver), hvorefter han viderefører kvadets handling i et prosareferat (St. 145-147).

Her standser Steffens sin gennemgang af de gammelnorske områder *krig* og *husliv* for lige at medtage et tredje, men mere negativt aspekt af nordisk oldkultur i forlængelse af sit citat fra *Vøluspá*, nemlig *guld* og dets betydning. Han forklarer, at i kraft af energiske plyndringer i hele Europa var Norden rigt på guld. Efter at have diagnosticeret en lakune i overleveringen af dette spådomskvad (St. 148) mindes Steffens to smertelige eksempler på det. Det ene er Visbur-sønnernes brug af en vølvé til at få deres forskudte moders bryllupsguldhalsring tilbage fra faderen (kap. 14 af *Ynglingesaga* i *Heimskringla*), hvad der udløste permanente drab i ynglingeslægten i al fremtid. Det andet gælder den uheldsvarslende Andvaresguldring fra *Vølsunga saga* (i *Nibelungenlied* tillagt dværgen Alberich), som forårsagede tabet af nibelungensskatten. Guldtørst, udplyndring, havesyge og forbandelse hører sammen.

Brat – og sent – vender Steffens nu tilbage til det, der i forelæsning I blev opstillet som hans hovedsynspunkt, den kristne indflydelse på de nordiske myter. Han forklarer, at selvom væringerne i Miklagård (fra og med det 11. århundrede) må nævnes, repræsenterer de kun den svageste tilskyndelse til kristendom, fordi de af dem, der blev kristne, ikke vendte tilbage til deres hedenske hjemlande, hvor de regerende stormænd mistroede dem. Kristendommen blev snarere indført i Norden af angelsaksere, således Willfried over for friserne i 677 og Willibald i Nordalbingien i 780, siden Ansgar i årene 820-65 fra det nordtyske til Danmark og Sverige og hans biograf Rimbert (død 888) (St. 149). Små kristne menigheder dannedes, folket som sådan forblev hedensk. Steffens pointerer, at ideerne om primsigning og om kristendåb udsat til dødslejet begge vidner om stor tøven over for at skifte religion (St. 150). Danske konger bevæger sig frem til Svend Tveskægs død (i 1014) i over 300 år mellem hedenskab og kristendom.

Men en sådan vaklen må, synes Steffens, have været frugtbar og produktiv i begge retninger. Det får ham til at tænke på sin første forelæsnings grundidé om en ældgammel forbindelse mellem Norge, Island og picterne i Irland og Skotland. Her kan der, måske allerede før kristendommen, have været berøringer mellem druider og Odin-tilbedere. I det mindste har nordiske historikere, også nyere, ved sammenligninger fundet druidiske momenter i nordiske myter og nordiske momenter i druidiske myter. Steffens røber desværre ikke, hvem han sigter til. Men da man må indrømme komplet uvidenhed om druiderreligionen, fordi disse

‘oprindelige klange’ (»Urklänge«, St. 151) hviler i historiens og sindenes baggrund eller undergrund (»Hintergrund«), ser Steffens disse overvejelser som aldeles forgæves (»resultatlos«). Han konkluderer derfor, at nordiske myter og druidiske skikke er ‘helt forskellige organismer’ (St. 151).

I stedet vil Steffens antage, at de mytisk dybt bevægede nordboer, som ikke var indviet i druidernes mysterier, følte sig bevæget af urelementer i deres egne myter i løbet af et langt samliv med dem. Steffens foreslår, at nordisk mytologi var ledet af en ‘tusindårig indre bevægelse eller kraft’, der skyldtes ‘et indre nordisk-mytisk livsprincip, som druideinstitutionen afviste og på ingen måde optog i sig’ (St. 151). Formuleringen er mere storslået end oplysende. Men at en sådan meget gammel bevægelse har eksisteret siden de nordiske myters spæde begyndelse, vil Steffens, også inspireret af kristendommens udbredelse fra Konstantinopel til Irland,²⁹ gå ind for. Således smeltede Alfader og Odin sammen, præster og verdslige herskere ligeledes, og den mægtigste gode kunne ikke skelnes fra den tapre kriger eller storbonden. De nordiske hedninger kendte ikke til nogen udpræget og uafhængig (»specifisch«, St. 152) præstestand, eftersom den orientalske kasteinddeling af samfundets lag var uhørt i Norden, så enhver fri bonde kunne være gode i sin egen familie. Kun Valhal bar – uden dog helt at kunne undgå bevægelighed – præg af en ‘hård ejendommelighed’ (St. 152), ellers er alt til at bevæge. Det er noget af et logisk-akrobatisk sprognummer fra Steffens’ mund og pen.

Steffens fortsætter ufortøvet sin tankegang med omtale af enkelte asamytologiske detaljer. Da øen Island blev opdaget af nordmænd og svenskere (fra ca. 800), fandt indvandrerne ‘irske kristelige eneboere’ (St. 152), der ikke blev forfulgt eller fordrevet. Her havde de nordiske myter ‘ingen spekulativ, men en fri moralsk betydning’ (s. 153).³⁰ Det frie betyder formentlig en relativ position hos tolkerne og ikke en dogmatisk, og det moralske må gå på den verdslige sfære og ikke på den religiøst-metafysiske.

---

29 Kommateringen hos Steffens gør det uklart, hvorledes udtrykket »von Constantinopel bis Irland« (St. 151) skal forstås i sammenhængen.

30 Steffens’ etymologiske forklaring (St. 153) af, at det svenske ord for ‘skæbne’ (»öde«) skulle være afledt af navnet og skikkelsen Hødur, der var den konkrete årsag til Baldurs død, er dog sproghistorisk usandsynlig. Ordet *hǫðr* betyder slet og ret ‘kamp’ (og indgår som sammensætningsled i heltensnavne).

De enkelte guder plus Loki skildrer Steffens med udlægning af deres symbolske betydning, men generelt og uden at afveje eller overveje deres forhold til hinanden. Græsk mytologi tabte til kristendommen ved at være fatalistisk, mens nordiske myter aldrig sluttede definitivt (»abschloß«, St. 152), fordi de formåede at ophæve modsætninger eller forsøgte at gribe sådanne og 'forene' dem (det sidste verbum hedder på tysk »verständigen«). De antikke grækere forstod ved personlighed en almen karakter, som de lod stivne i en plastisk uforgængelig skønhed, mens deres moralske skæbnebegreb blev en abstrakt refleksion, som blegnede over for deres konkret brogede gudeverden (St. 153-154). Hvor græske døde helte forsmægtede i underverdenens skyggerige, fulgtes i Norden død hver dag i Valhal af nyt liv inden aftensmåltidet med mjød og flæsk. Til vitterlighed anfører Steffens eksempler på rigtige historiske personligheder i Norden, der døde i kamp og dog så at sige overlevede deres fysiske undergang: Rolf Krake, Bjarke og Hjalte (i Saxos *Bjarkemål*), Harald Hildetand (ved Bråvallaslaget hos Saxo) samt sagakongerne Olaf Tryggvason (der forsvandt i søslaget ved Svold i 1000) og Olaf den Hellige (som faldt ved Stiklestad i 1030, hvor hans kongshær besejredes af en norsk stormandsstyrke). Da Olaf Tryggvason sprang overbord fra sit skib, fordi han stod til at tabe kampen, synes Steffens, at han ligner en helt på vej til Valhal, 'Odins herlige sal' (St. 154), snarere end en kristen med kurs imod Himmerig, og før slaget ved Stiklestad styrkede Olaf den Hellige og hans mænd sig om morgenen ved at påhøre det decideret ukristne³¹ Bjarkemål om Rolf Krakkes endeligt og ikke ved kristelige bønner og salmer. Samme Olaf var i Steffens' øjne en ægte norsk Thor-sikkelse (»vertrat fast ein Jahrhundert lang die Stelle des Thor«, St. 154, hvad der ikke udlægges, skønt Olafs reelle kongetid var betydeligt kortere: 1015-28).

Steffens' slutord forsikrer, at da de nordiske myter modnedes til undergang som religiøse vidnesbyrd, fornyedes de i stille ensomhed som digtning, og da guderne også blev for gammeldags til den, levede de alligevel videre i folkedigtning (»Dichtung beim Volke«) som 'en del af tilværelsen, der helt op til dagen i dag ikke har været til at fortrænge' (St. 154-155). Slutdatoen for ræsonnementet er altså 1842.

---

31 Steffens medtager ikke, at *Bjarkemål* også er direkte Odin-fjendtligt, idet den til døden sårede Bjarke erklærer, at han vil slå denne krigsgud ihjel, hvis han træffer på ham. Bjarkes sidste ord i kvadet går illusionsløst ud på, at hans og hans fællers lig snart vil blive ædt af ørne og ravne, den tids velkendte ådselsfugle. Den fulde tekst er udelukkende overleveret i Saxos latinske gendigtning i *Gesta Danorum*, Liber II.

På Island, mener Steffens, var myterne imidlertid religiøst dømt til undergang i kraft af den kristendom fra Irland, der ligesom druidernes tro ville fastholde 'det skjulte mysterium om personlig frihed i hengivelsen' (»das verhüllte Mysterium persönlicher Freiheit in der Hingebung«; St. 155). Helt fra Julius Cæsar i 50'erne f.Kr. vides det, at druiderne udmærkede sig ved dybe hemmelige granskninger i religiøse sager (*Commentarii de bello gallico*, Liber 6, Cap.13,4), og sådanne fortsatte siden i den kristne tid i Irland og eksporteredes til kontinentet. Af relevante navne fremfører Steffens Pelagius (354-420/440) og Johannes Scotus Erigena (ca. 815-77). Et lignende moralsk mysterium skjult i tro såvel som i myter, hemmeligheden om den udødelige moralske frihed og om Balders tilbagevenden, udtales klart i islandske kvad.³² Og med udvalgte citater af dem (på tysk) slipper Steffens sine lærde tilhørere uden noget definitivt resultat og uden nogen magtfuld retorisk afskedsgestus.

Efterord

En strengt faglig bedømmelse af Henrich Steffens' to berliner-forelæsninger i 1842, 3 år før hans død knap 72 år gammel, giver ikke megen mening. De er snarere penselstrøg til et portræt af den aldrende ræsonnør og hans fremstillingskunst. Han godtgør et vist, om end næppe dybt eller bredt kendskab til sin levetids inden- og udenlandske oldnordiske filologi. I enkelte glimt mobiliserer han den begejstring, han vakte i København som forelæser på dansk i 1802-04. Norges og det norskes betydning, der ikke rigtigt var til stede eller nødvendigt i Store Kannikestræde-auditoriet 1802-04, understreger han ekstra kraftigt for sit tyske 1842-auditorium. Dets reaktioner kendes ikke.

Schellings 60 sider lange mindetale fra 1845 i *Nachgelassene Schriften* er usædvanlig mager på oplysninger og erindringer om Steffens' person og fāmælt om udbyttet af hans livsindsats. Først til allersidst kommer Schelling ind på den afdødes væsen med en påstand om, at man må vurdere – glosen er »anslagen« (St. LV) – hans personlighed højere end resultaterne af hans åndelige virke.³³ Over for Grundtvigs monumentale

---

32 Steffens' afsluttende kildesteder kan præciseres til *Völuspá* (i moderne tælling str. 62), *Hyndluljóð* (str. 44), *Vafpruðnismál* (str. 55) og i Heiðreksgåderne i *Hervarar Saga* (str. 37).

33 De væsentligste vurderinger på dette sted er i øvrigt genoptrykt (på tysk) i *Henrich Steffens – en mosaik*, ved Aage Jørgensen, 1977, s. 113-114.

mindedigt i *Berlingske Tidende* 14. marts 1845 (jf. *US IX*, s. 45-48) over fætterten som lynildsmand er dette både vagt og mat. Videre fremhæver Schelling, at Steffens udmærkede sig ved en ukueligt ungdommelig ånd (»eine unverwüstliche Jugend des Geistes«, St. LVII) og ved en altid overstrømmende mundtlighed parret med hjertevindende venlighed, som regelmæssigt efterlod ham 'dybt grebet, når han talte om de højeste emner'. Da Schelling i en lille efterskrift fortæller om tilblivelsen og indholdet af *Nachgelassene Schriften*, er Steffens' dobbeltforelæsning om nordisk mytologi ikke nævnt, fordi han følte sig fagligt inkompetent til at karakterisere den (St. LX).

Men allerede under Steffens' københavnsbesøg i 1824 efter 20 års fravær syntes den 30-årige digter Poul Martin Møller, at han virkede forældet som videnskabsmand og filosof og var lige til at le ad som taler.³⁴ Da Oehlenschläger i Paris hørte om Steffens' død, skrev han 15. marts 1845 hjem til Carsten Hauch i Sorø, at han ikke kunne græde tårer over ham, fordi hans livlige og inspirerende ungdomsvæsen var blevet til »en urolig Hæftighed« med noget »taaget og forvirret« i meningerne.³⁵

Besindigere menneskekendere som Kamma Rahbek og H.C. Ørsted accepterede dog allerede tidligt Steffens mere tolerant og positivt som orator. Han kunne vække og begejstre. Bedre dækkende er både Kammars halvt spøgende, halvt alvorlige ord fra foråret 1807: »At bruge Munden er jo dog vor gode Vens egentlige Talent«,³⁶ og Ørsteds roligere supplement i november samme år:

Med en sjelden Mangfoldighed, skjøndt ikke Dybde, i Kundskaberne, forener han mangfoldige lykkelige Overblik. Naar man ikke tager disse for umodsigelige Resultater af den dybeste Philosophie; men for det de ere, Lynglimt til Veiledning, saa lærer man meget af ham.³⁷

---

34 *Henrich Steffens – en mosaik*, ved Aage Jørgensen, 1977, s. 98. Flere førstehandsvidnesbyrd om Steffens' medrivende mundtlige tale citeres af Flemming Lundgreen-Nielsen i »Henrik Steffens – katarakt og lynild«, i *Danske Studier* 1997, s. 187-196.

35 *Breve fra og til Adam Oehlenschläger. Oktober 1829-Jauar 1850*, udg. af Daniel Preisz, III: *1844-1850*, 1990, s. 127-128. I sit svarbrev fra Sorø 2. april 1845 berører Hauch ikke Steffens' bortgang. Oehlenschläger havde truffet Steffens en sidste gang i Berlin omkring hans 71-års fødselsdag i maj 1844 (*Erindringer*, IV, 1851, s. 190-191).

36 Brev til Oehlenschläger 14. marts 1807 i *Breve fra og til Adam Oehlenschläger 1798-1809*, udg. af H. A. Paludan, Daniel Preisz og Morten Borup, 1945, II, s. 215.

37 Sammesteds brev til Oehlenschläger 1. november 1807, 1945, III, s. 9-10.

Litteratur

Steffens

- Henrik Steffens' *Indledning til filosofiske Forelæsninger i København 1803*, ved B.T. Dahl, København og Kristiania: Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, 1905.
- Henrich Steffens: *Indledning til filosofiske Forelæsninger*, ved Johnny Kondrup, København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab & C.A. Reitzels Forlag, 1996.
- Steffens, Henrich: *Was ich erlebte. Aus der Erinnerung niedergeschrieben*, Breslau: Josef Max und Komp., IX og X, 1844.
- Steffens, H.: »Ueber die Einwirkung des Christenthums auf die nordische Mythologie«, 1842, i *Nachgelassene Schriften*, ved Friedrich Schelling (udg.), Berlin: E.H. Schroeder, 1846, s. 77-156.
- Hultberg, Helge: *Den ældre Henrich Steffens 1811-1845*, København: C.A. Reitzels Boghandel, 1981.
- Henrich Steffens – *en mosaik*, ved Aage Jørgensen, København: Akademisk Forlag, 1977.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming: »Henrik Steffens – katarakt og lynild«, i *Danske Studier 1997*, s. 187-196.

Andet

- Bugge, Sophus, se *Sæmundar*.
- Duchesne, André: *Histoire d'Angleterre, d'Escosse et d'Irlande*, Paris: Jean Petit-Pas, 1614.
- Grimm, Jacob: *Deutsche Mythologie*, Göttingen: Die Dieterichsche Buchhandlung, 1835.
- Edda Sæmundar hinns fróða*, håndudgave ved Arvid August Afzelius og Rasmus Rask, Stockholm, 1818.
- Edda Sæmundar hinns Fróða. Edda rhythmica seu antiquior, vulgo Sæmundina dicta*, ved Finn Magnussen, København: Legati Magnæani & Gyldendal, 1828.
- Geijer, E.G.: *Svea Rikes Häfder*, Uppsala: A. Wiborgs Förlag, 1825.
- Goethe, Johann Wolfgang von: *West-östlicher Divan*, Stuttgart: Die Cottaische Buchhandlung, 1819.
- Grundtvig, N.F.S.: *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog, historisk-poetisk udviklet og oplyst*, København: J.H. Schubothe, 1832.
- Grundtvig, N.F.S.: *Udvalgte Skrifter*, ved Holger Begtrup, København: Gyldendal, I-X, 1904-09. Forkortet: *US*.
- Henningsson, Bengt: *Geijer som historiker*, Stockholm, København, Helsinki: Svenska bokförlaget, Gyldendal, Akademiska bokhandeln, 1961.
- Holberg, Ludvig: *Danmarks og Norges Søe-Historie. Første Periodus*, i: *Skrifter, som udi Det Kiøbenhavnse Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste i Aaret 1747, Tredie Deel*, København, Det Kongelige Vajsenhus' Bogtrykkeri og Forlag, 1747, s. 91-106.

- O'Conor, Charles: *Dissertations on the Ancient History of Ireland*, Dublin: Mich. Reilly, 1753, 2. forøgede udgave, 1766.
- Philosophia antiqvissima Norvego-Danica dicta Voluspa qvæ est pars Eddæ Sæmundi*, udg. ved P.H. Resen, København: Henricus Gōdianus, 1665.
- Schelling, Friedrich: »Aus einem öffentlichen Vortrag zu H. Steffens Andenken, gehalten am 24. April 1845. (Mit einigen Erweiterungen.)«, i *Nachgelassene Schriften*, ved Friedrich Schelling, Berlin: E.H. Schroeder, 1846, s. III-LXIII.
- Sæmundar Edda hins fróða*, ved Sophus Bugge, Christiania: P.T. Mallings Forlagsboghandel, 1867.
- [Oehlenschläger, Adam] *Breve fra og til Adam Oehlenschläger. Oktober 1829-Januar 1850*, udg. af Daniel Preisz, København: Gyldendal, III: 1844-1850, 1990.
- [Oehlenschläger, Adam] *Oehlenschlägers Erindringer*, ved W. Oehlenschläger, København: Andr. Fr. Høsts Forlag, IV, 1851.